

A szlovén nemzet az 1990. december 23-án megtartott népszavazáson 90%-ban az önálló és független Szlovénia mellett voksolt, és így igazolta azokat a bátor szlovén értelmiségieket, akik bíztak nemzetük érettségében. A népszavazás utáni időszakban a szlovén parlament szinte permanens üléseken fogadta el az ún. önállósodási törvényeket: a nemzeti bankról, a vámról, a katonai szolgálatról szólót (az utóbbi értelmében Szlovénia nem küld több katonát a JNH-ba), valamint számos olyan közgazgatási törvényt és határozatot, amelyek alapján a szuverén Szlovén Köztársaság saját területén a jugoszláv föderáció illetékességéből saját hatáskörébe veszi át a megfelelő döntéseket. A parlamentben ezeket a döntéseket az ellenzék éppúgy megszavazta, mint a hatalmon lévő DEMOS-koalíció.

Az önállósodási folyamat nem zajlik könnyedén. A jugoszláv föderatív állam és azon köztársaságok, amelyek szeretnék megőrizni a jelenlegi Jugoszláviát, fanatikus módon ellenzik. A szlovén önállósodás elleni legerőteljesebb fenyegetés néhány hónappal ezelőtt a JNH részéről érkezett, amely nyíltan azzal fenyegetett, hogy nem engedi meg Szlovénia kiválását és önállósodását. A téli és a tavaszi hónapokban a külföld sem mutatott jóindulatot az önálló Szlovénia iránt.

Mindez azonban nem ijesztette meg a szlovén népet és vezetőit. Szlovénia határozottan szembeszállt a katonai fenyegetéssel, nem fizeti többé a szövetségi adókat, és a szövetségi kormánynak csak kisebb hozzájárulást fizet, az állam minimális és átmeneti funkcionálása érdekében. A szlovén politikai tárgyaló felek: a köztársasági elnök, Milan Kučan, a miniszterelnök, Peterle, és a parlament elnöke, Bučar, a jugoszláv politikai szintéren egyfelől talpraesettségről tettek tanúbizonyságot, másfelől végig kitartottak a legitim szlovén követelések mellett. Az államelnökség működésének blokádja idején, amit Szerbia okozott, bizonyos funkciókat a köztársasági elnökök elbeszélései vettek át, ahol Kučan kitartott az önálló és szuverén szlovén államra irányuló követelések mellett. Szlovénia esetlegesen a jugoszláv államok szövetségébe is hajlandó bekapcsolódni, ha a többi köztársaság ezt az elképzelést fogadná el.

1991.

SZILÁGYI IMRE fordítása

ALENKA PUHAR

Szlovén önarckép

(Részletek)

LÁZADÁS AZ OTTHON SZÜRKESÉGE ELLEN

A nyolcvanas évek jugoszláv történelme az Apa testi halálával kezdődik, majd mindenfajta apafigura jelképes megőlésével folytatódik. Komoly, esszéisztikus beszéd-móddal vagy csípős epigrammák nyilaival, a véres kezekről vagy a fizetések és nyugdíjak nagyságáról szóló adatokkal, tiszteletlen fotográfiákkal, fotómontázsokkal és egyre vakmerőbb karikatúrákkal. Mindez a személytelen tömeg lázadó magára ébredését jelképezi vagy a kihívó lázadást a Tito születésnapján rendezett országos staféta ellen, a kommunizmus és a nácizmus közötti hasonlóság verbális vagy nem verbális kifejtését, a kihívó éneklést a félelmetesen felhangosított erősítőkkal vagy a hallgatás ugyanolyan

A szlovén nemzet az 1990. december 23-án megtartott népszavazáson 90%-ban az önálló és független Szlovénia mellett voksolt, és így igazolta azokat a bátor szlovén értelmiségieket, akik bíztak nemzetük érettségében. A népszavazás utáni időszakban a szlovén parlament szinte permanens üléseken fogadta el az ún. önállósodási törvényeket: a nemzeti bankról, a vámról, a katonai szolgálatról szólót (az utóbbi értelmében Szlovénia nem küld több katonát a JNH-ba), valamint számos olyan közgazgatási törvényt és határozatot, amelyek alapján a szuverén Szlovén Köztársaság saját területén a jugoszláv föderáció illetékességéből saját hatáskörébe veszi át a megfelelő döntéseket. A parlamentben ezeket a döntéseket az ellenzék éppúgy megszavazta, mint a hatalmon lévő DEMOS-koalíció.

Az önállósodási folyamat nem zajlik könnyedén. A jugoszláv föderatív állam és azon köztársaságok, amelyek szeretnék megőrizni a jelenlegi Jugoszláviát, fanatikus módon ellenzik. A szlovén önállósodás elleni legerőteljesebb fenyegetés néhány hónappal ezelőtt a JNH részéről érkezett, amely nyíltan azzal fenyegetett, hogy nem engedi meg Szlovénia kiválását és önállósodását. A téli és a tavaszi hónapokban a külföld sem mutatott jóindulatot az önálló Szlovénia iránt.

Mindez azonban nem ijesztette meg a szlovén népet és vezetőit. Szlovénia határozottan szembeszállt a katonai fenyegetéssel, nem fizeti többé a szövetségi adókat, és a szövetségi kormánynak csak kisebb hozzájárulást fizet, az állam minimális és átmeneti funkcionálása érdekében. A szlovén politikai tárgyaló felek: a köztársasági elnök, Milan Kučan, a miniszterelnök, Peterle, és a parlament elnöke, Bučar, a jugoszláv politikai szintéren egyfelől talpraesettségről tettek tanúbizonyságot, másfelől végig kitartottak a legitim szlovén követelések mellett. Az államelnökség működésének blokádja idején, amit Szerbia okozott, bizonyos funkciókat a köztársasági elnökök elbeszélései vettek át, ahol Kučan kitartott az önálló és szuverén szlovén államra irányuló követelések mellett. Szlovénia esetlegesen a jugoszláv államok szövetségébe is hajlandó bekapcsolódni, ha a többi köztársaság ezt az elképzelést fogadná el.

1991.

SZILÁGYI IMRE fordítása

ALENKA PUHAR

Szlovén önarckép

(Részletek)

LÁZADÁS AZ OTTHON SZÜRKESÉGE ELLEN

A nyolcvanas évek jugoszláv történelme az Apa testi halálával kezdődik, majd mindenfajta apafigura jelképes megőlésével folytatódik. Komoly, esszéisztikus beszéd-móddal vagy csípős epigrammák nyilaival, a véres kezekről vagy a fizetések és nyugdíjak nagyságáról szóló adatokkal, tiszteletlen fotográfiákkal, fotómontázsokkal és egyre vakmerőbb karikatúrákkal. Mindez a személytelen tömeg lázadó magára ébredését jelképezi vagy a kihívó lázadást a Tito születésnapján rendezett országos staféta ellen, a kommunizmus és a nácizmus közötti hasonlóság verbális vagy nem verbális kifejtését, a kihívó éneklést a félelmetesen felhangosított erősítővel vagy a hallgatás ugyanolyan

mértékben kihívó pillanatait. A lázadások hol léggömbös felvonulások voltak az utolsó katonai parádéval egy időben, vagy a katonai bíróság elé szórt virágözön... Egymás után dőltek meg a totemek és tabuk. Éspedig szellemes és látványos akciók közepette, melyek állhatatosan bomlasztották a reménytelen szocialista szürkeséget.

Nemcsak az apafigurák s tekintélyük lerombolásának folyamata zajlik ebben az időben, hanem a Magna materé is, akár Jugoszláviát, akár a Pártot értsék is ezen. Mind gyakrabban jelenik meg a süllyedő vagy léket kapott hajó, az omladozó ház, az elromlott gépezet, a kátyúba süllyedt kocsi, a vonat képében, amely a kocsik különbözősége és eltérő képességei miatt képtelen a továbbhaladásra, mint a végeláthatatlan alagútban haladó vonat vagy kihunyó üstökös. A jó anya helyére egyre gyakrabban lép ellenpárja, a gonosz mostoha (a neve Föderáció, Infláció, Állam, Szövetségi Végrehajtó Tanács vagy Központi Bizottság stb.). Ez a mostoha hatalmas, kövér, csúnya, erőszakos, követelődző, szöges ellentéte az önfeláldozó anyának, aki szájától vonja meg a falatot, hogy gondoskodhasson gyermekeiről.

Az új anya keresése közepette, aki képes a tápláló és biztonságot adó anya szerepére, a tekintetek reménykedve fordulnak a nemzet mint anya elfeledett alakja felé. A gonosz mostohát, az elnyomót le kell leplezni, meg kell dönteni, meg kell szüntetni, jelképesen meg kell ölni. A rokon szálak megtagadásával kell büntetni, hiszen a gyönyörű piros alma, amit kínál, valójában mérgezett volt. Meg kell keresni az igazi anyát, azt, aki tudja szent anyai kötelességeit. Az igazi anya a nemzet – legyen a neve akár Szlovénia, Szerbia, Koszovo vagy Horvátország –, aki az új apa segítségével igazi otthont tud majd teremteni. E folyamatban lassan visszahódították helyüket az 1945-ben „napirendről levett” nemzeti jelképek. Évről évre erősítik létjogosultságukat. A megadott játékszabályok végtelen sivatagában, ahol csak két szerep létezett, a munkásé és a bürokratáé, új *dramatis personae* jelennek meg. Körük nőalakokkal gazdagodik, a haza, a szabadság, az egyház, az egyetem és más közösségek hagyományos jelképeivel. Továbbá a népeket megtestesítő jelképekkel is. A szlovénokat képviselő Kranjski Janezek idővel ismét Kranjski Janezek lesznek és alpesi pásztorok, hársfalevéllal, harmonikával, gojzerbakancsban, zöld lódenben, pásztorbottal, mézeskalács szívvél. A Szerb Jovanoknak megint sajkacsájuk, szerb katonasapkájuk van, bocskoruk, hatalmas bajuszt viselnek és cirill betűvel írnak. A nemlétből tűnnek elő az albán sasok és a horvát sakktablás címerek. A felejtésből kelnek életre a szerető anyák fazekaiikkal és főzőkanalukkal, meg a gonosz mostohák sodrófával, botokkal, mérgezett almákkal. A kormányok fél évszázad után ismét a nép lelkesítésére használják a nyomdákat. És Szlovénia ezeken az ábrázolásokon megint verejtékezve húzza az ígát.

Fél évszázadnyi bűvópatakszerű lét után, amely csak elsuttogott politikai viccekben artikulálódhatott, a Balkán ismét Balkán lesz. S az ott élő népek ismét felismerhető entitások. A joggal, hogy kimondják érzéseiket és szorongásaikat. A sírásához való joggal, ha éppen sírhatnakjuk van. Az önarcuképük és a mások képének megrajzolásához való joggal.

AZ ALPOK NAPOS OLDALÁNAK ÁRNYÉKÁBAN

Aztán jön 1984-ben a „Slovenija moja dežela”, azaz a „Szlovénia az én hazám” kampány, amelynek ötlete a Gazdasági Kamarában született 1983-ban. Hatása radikálisan felborította az összes addigi elképzelést. Közönséges idegenforgalmi propagandának tervezték (közönségesnek olyan szempontból, hogy számtalan párhuzama létezik szerte Európában), a külföldieknek kellett volna bemutatassa a világ egy csinos

szegletét, ám felébresztette a szlovénok latens érzelmeit, amelyek láthatóan már alig várták, hogy kifejeződhessenek. A szlovénok az egyszerű reklámot úgy értelmezték, mint annak kifejezését, hogy van és lehet saját otthonuk, és azonosulhatnak is vele. A felbomló jugoszláv patriotizmus légkörében, a süllyedő jugoszláv hajón, s mind újabb bizonyítékokra – miszerint a „tágabb haza” mostoha, aki a gyermekei életére tör – megpillantották a tulajdon otthonukat. Szlovénia az én hazám. Az Alpok napos oldala. Szép, zöld, kedves, szorgalmas – kicsi, de ez nem számít! Az enyém. A mienk.

A régmúlt időkben, a parasztlázadások korában a szlovénok borostyánt vagy más örökzöldet tűztek a kalapjukra ismertető jegyként. A nyolcvanas évek közepén utódaik a hársfa levelét választották, s nyomtatták mindenféle tömegesen. Még aranyozott jelvényeket, kitűzőket is kigondoltak, s azokat tűzték a kabátjuk hajtókájára. A közönséges reklám áttöltődött a nemzeti öntudatra ébredés folyamatába.

A „Szlovénia az én hazám” szlogenje a szlovénok számára kifejezetten anyai vonásokat hordozott. Eközben fiai és lányai egy sor olyan kezdeményezést és akciót indítottak útjára, amelyek Jugoszlávia más csoportjainak szemében a Szlovénia gyenge, határozatlan, női természetéről élő elképzeléseket erősítették: kezdeményezték a katonai szolgálat idejének lerövidítését, a sorkötelesek civil szolgálatát, a büntető és a rendőri repressziók enyhítését, a halálbüntetés eltörlését, a politikai és társadalmi liberalizációt, a halott Apa születésnapja alkalmából rendezett ifjúsági staféták beszüntetését. Az éledő szerb nemzeti forrongás háttérében, amely kifejezetten férfias, kemény, harcias jelleget érvényesített, mindez úgy csapódott le a Jugoszláviáról szóló új elképzelésben, hogy a lány, határozatlan, védelemre szoruló, nőies északnyugat és a határozott, erős, tántoríthatatlan, militáns, férfias dél partneri viszonyát artikulálta. A szlovén nőiesség a nyolcvanas években ismét – avagy még mindig – az önfeláldozás Ivan Cankartól származó sztereotípiáival jelöli önmagát. Például a Szlovénia adakozásáról szóló kimutatásokkal és bizonyítékokkal: mekkora a szlovén hozzájárulás a szövetségi pénzeszsák, a katonaság, a fejletlen régiók számára, a gyárak háború utáni „kirablásától” a földrengés sújtotta területeknek adott éppen aktuális hozzájárulásokig. Mindez érthető módon összekapcsolódik a szlovénok megrövidítéséről, alultápláltságáról, áldozat voltáról szóló elképzelésekkel. Bár e vonások kevésbé kirajzoltak, mint fél évszázaddal korábban, az is elmondható róluk, hogy kevésbé mazochisztikusak. A jelenséget Natalie Shainess amerikai pszichoanalitikus segítségével írhatjuk le:

A nő az áldozat egzisztenciális pózában az önbizalom és az önbecsülés alacsony fokán áll, ezért másokhoz való viszonyát az állandó önvédelem jellemzi. Ez készteti olyan magatartásra, amely ellentétes érdekeivel és gyakorta fenyegetett helyzetbe sodorja. Nem áll ki magáért és az elveiért, könnyen enged a tekintélynek, nem szívesen alakít ki szilárd, önálló véleményt. Bármilyen status quót szívesebben elfogad, mint a kockázatot. Folyton elnézést kér, akkor is, amikor nem ő a vétkes, tulajdon gyarlóságai nyomasztják, s ezekre még fel is hívja a figyelmet. A dicséretektől zavarba jön, de azt várja, hogy viselkedésének kedvező legyen a hallgatóságos megítélése, hogy tiszteljék és elismerjék. Ilyen állásponttal próbálja minden áron elkerülni annak a veszélyét, hogy megsebeznek vagy elhagyják. Csendes áldozata azonban nem várja ki az áhított elismerést. Többnyire olyan típusú embereket vonz, akik dominanciára vágnak, s akik megfelelő tárgyat keresnek agresszivitásuk kiéléséhez.

E leírásban könnyen ráismerhetünk a „szlovén” lélekre, és egy sor olyan vonásra, amely a szlovénok szerepét jellemzi a huszadik századi jugoszláv történelemben. „Megteszek mindent, dicséretet sem várok, csak annyit, hogy azért vegyék tudomásul, milyen jó, milyen szorgalmas és áldozatkész vagyok” – sugallja a szlovén cselekedetek

többsége. „Még szorgalmasabb leszek, mindent megteszek, de az isten szerelmére, engedjétek meg, hogy néha-néha elsírhassam magam nyomorúságomban!” Szlovénia kitarat az áldozat egzisztenciális pózában.

Majd 1989-ben, amikor a szerb tömeggyűléseket Szlovéniába akarják exportálni, a *Mladina* c. hetilap címloldalán szép szőke nő jelenik meg (összhangban a Laibach-csoport ironizáló közép-európai esztétikájával), aki kétségkívül anya, nem, ez túl ómódi, anyuci, és attól, hogy csecsemőt tart a karján, mit sem veszít bájából. Ellenkezőleg, ez inkább erősíti kihívó vonzerejét.

Franco Juri karikaturista a *Delo* hasábjain 1990 januárjában Litvániát jeleníti meg vonzó, öntudatos nőként, aki összecsomagolt, hogy otthagyja a kommunizmussal kötött tönkrement házasságát, az öreg Gorbacsov könyörgése nem lágyítja meg a szívét, s emancipált nőként elindul a maga útján.

A legmeglepőbb alak 1988-ban jelenik meg a *Mladina* címlapján, Pornoszláviaként, mint a megtestesült kihívó nőiség, dekoltált fekete bőrruhában, fekete kesztyűvel. Ez már nem a könnyező anya, hanem a lázadó ifjúság, tulajdon nemének megbosszulója, aki a fájdalmat is perverz gyönyörre képes fordítani, tehát nem lehet megtörni a szado-mazochisztikus viszony klasszikus receptje szerint. Karján a vérző seb kétségkívül tudomásunkra hozza: Jöhet az erőszak, de lehet, hogy én jobban fogom élvezni, mint ti!

DÉLSZLÁVIA ÉS PORNOSZLÁVIA

A belső és a külső gátlások folytán a jugoszláviai nyilvános fellépések nyelvéből nagyon sokáig hiányzott a szexuális jelleg. Lett légyen a köznyelv mégoly vulgáris, a nyilvánosság nyelve ezt mindig kikerülte. Lett légyen a politikusok nyelve mégoly agresszív és szitkozódó, a szexualitásnak még mindig nemet tudott mondani. Ez a nyelv az ellenség, az árulók, a reakciósok, a klerikálisok, az intrikusok ellen beszélt, sőt a mocsok, mocsár vagy más poshadtság, a múlt maradványai, a dekadensek, sőt a férgek ellen – de semmi több. Hasonló viselkedési kódexhez vagy csendes megállapodáshoz tartották magukat a társadalmi események verbális vagy vizuális kommentátorai is. Ha nem tekintjük a kifejezetten militáns beszédmódot, akkor a jugoszláviai közélet színpada annak médiabeli arculatával, illetve visszatükröződéssel együtt kifejezetten illedelmes volt.

De így ez sem igaz. Mert ha a „közélet színpada” kifejezés nem csak a konferencia- és a gyűléstermeket jelenti, és azt, ami ezekről a sajtóban, a rádióban és a televízióban elhangzik, akkor a benyomás merőben más. A jugoszlávok hétköznapi beszéde az utolsó évtizedben hemzsegett a szexuális kifejezésektől, például az általános baszdmegezéstől. S minden alkalommal, valahányszor az egyének elvegyűltek a tömegben, s ezzel megszabadultak különféle gátlásaiktól, ez az erőszakos-szexuális töltet felerősödött, és gátlástalanul elszabadult.

E gátlástalan viselkedés legelőbb példáját a labdarúgó-mérkőzéseket kísérő tömegek szolgáltatták. Lévén Jugoszlávia több nép közössége, s lévén, hogy a focicsapatokat egyes népek adták, a szitkok különleges kompozíciói alakultak ki az egyes csapatokra/népekre, pontosabban ezek ellen. Már jóval azelőtt, hogy Jugoszlávia a politikai elképzelések szférájában szétszakadt északnyugatra és délkeletre, a stadionok szurkolói szétszakadtak a két alaptájegységre. És az északnyugati rész a homoszexualitás jegyét kapta.

Az 1988-as évről mindenképp el lehet mondani, hogy a jugoszláviai társadalmi forrongás nyilvános színterére betört az explicite szexuális töltés. Az értékrend pedig nyilvánvaló volt: a férfi többet ér, mint a nő, az igazi férfi pedig összehasonlíthatatlanul többet a homoszexuálisnál. E kontextusban az a tény, hogy Szlovéniában a nyolcvanas évek közepén igen fejlett volt a homoszexuálisok nem csekély visszhangot keltő mozgalma, hozzásegített annak az általános és persze megvető meggyőződésnek a megszilárdulásához, hogy a szlovénok közönséges buzik.

Ez persze nem változtat, inkább erősít a népek közötti alapvető férfi-nő viszonyon. Szlovénia ezzel ugyanolyan megaláztatásnak, zaklatásnak és becsmérő megjegyzéseknek van kitéve, mint interperszonális szinten a „gyengébb nem”. Önállósodási törekvései – mondjuk, az a próbálkozása, hogy modernizálja a tulajdon házasságát, és átnevelje partnereit, akiket úgy él meg, mint tirannikus, kizsákmányoló férfisoviniztákat – jellegzetesen férfiütések hosszú sorát váltja ki: kezdve attól, hogy alattomos parazita medúzának bélyegzik, amely csápjaival perfid módon kiszipolyozza és megfojtja a férfiorganizmust, egészen addig, hogy önféjű lázadóként percipiálják, ostoba emancipátorként, akit veréssel kell észretéríteni. A jugoszláv módra elgondolt szimbiózisnak ez a modellje 1989-ben már az erőszak tömeges fantazmagóriáiban tör ki.

A folyamat 1988-ban kezdődik, amikor Szerbiát és Crna Gorát előnti az „antibürokratikus forradalom” hulláma, e kifejezetten „macho” jellegű mozgalomé, amely elűzi a tehetetlen, elpuhult apákat (az úgynevezett fotelosokat), helyükbe határozott, erős apákat tesz, és velük keresi az utat az új, nagy Szerbia-anyához. E mozgalom megváltó nemzeti hőse Slobodan Milošević, a szerb férfi perszifikációja, aki mintha a népi eposzokból kelt volna életre. A gyökerek persze sokkal messzebbre nyúlnak, és szorosan kapcsolódnak ahhoz, ahogyan a szerbek élik meg tulajdon sorsukat Koszovón. E ponton domináns a szexuális trauma: a koszovói haza anyaként percipiálódik, akit kisajátítanak, és akin erőszakot követnek el a rivális albán fiak. A szerbek szemében ezek kivételesen potens, kielégíthetetlen férfiak, hiszen összehasonlíthatatlanul több gyermeket nemzenek, mint a szerbek. Ehhez kapcsolódnak a vádak, miszerint a prepotens albánok megerőszakolják a szerb nőket, a kislányoktól kezdve az idős apácáig, mindenkit. Ahogy a Martinović-eset mutatja (ez az üveggel végrehajtott állítólagos anális erőszak), még homoszexuális erőszakra is vetemednek, ami a férfiak szemében még súlyosabb cselekmény, illetve az ellenkező oldalról szemlélve a túlerő még nagyobb diadala. A megerőszakolás a Koszovóról szóló híradásokban 1985-től domináns téma, noha a tényleges adatok azt mutatják, hogy nem volt igazi ok az ilyen fokú nyugtalanságra.

Az ebből eredő következtetés, amely felfedi a Szlovénia és a Szerbia közötti viszonyt, így szól: ha Szlovénia nem akarja megérteni ezeket a fájdalmakat, meg kell neki mutatni, miről is van szó. Élőben. Az integritásába való behatolással. A férfierő exhibíciójával. Erőszakkal.

A fenyegetések sokáig fokozódnak, s válnak egyre militánsabbakká. Hatalmas tömegek és uszító vezetőik hívnak fegyverbe a szerb tömeggyűléseken, buzdítanak a szlovén atyák erőszakkal való megdöntésére – az elpuhult, puhány, bejedit fotelosok bandája ellen, akik képtelenek az asztalra csapni, és rendet teremteni a saját portájukon, sőt a buzik, kasztráltak és eunuchok ellen, akik nyugodtan elnézik gyermekeik dekadenciáját, homoszexuális, lesbikus és egyéb züllöttségüket a tulajdon házukban, s mi több, képtelenek arra készíteni fiaikat, hogy örömmel viseljenek fegyvert, és úgy viselkedjenek, ahogy férfihoz illik. De a nép egyre hisztérikusabb „megnyilvánulása” a nyelv szexuális brutalitásának fokozódásában is kifejeződik, ami pár évvel korábban

még elképzelhetetlen volt. 1988 közepén tömegek üvöltik büntetlenül „Jebaćemo Kaćušu” (Megbasszuk Katyusát: „célzás” Katarina Jašari koszovói pártvezetőre. *A ford.*) és politikusok beszélnek szónoki emelvényekről a szlovénokról, mint buzikról.

A Közép-Európáról sok éven át folytatott szlovéniai vitákat például állandóan úgy jellemezték, mint arról szóló rágalmakat, ki a civilizáltabb, kulturáltabb, európaibb, miközben mindezen jelzőknek megvolt mind a pozitív, mind a negatív jelentése – hiszen a civilizált ember egyúttal elpuhult, puhány, leigázható. Amire a szlovénok oly büszkék voltak, vagyis Nyugat-Európa közelsége, bumerángxént csapott vissza, egyenest az arcukba: osztrák lakájok, cselédek, lovászlégények, szolgák. A jugoszláv íróegyesület felbomlását is a válás retorikája színezte, amelyben a megsértett szerb férfi így fenyegetődzött: „Csak hadd menjenek! Térden állva fogják magukat visszakönyörögni!”

A képzelet világában, amely a Szerbia és Szlovénia közti vitában elsősorban a férfi- és a női princípium közti konfliktust látta, a szerb közeg büszkén dédelgette az igazi férfiak, teszem azt, Milošević, Šešelj, Drašković vagy Šolević (a volt bokszoló) kultuszát, s az ő szavaikkal kérkedett az anyámasszony Szlovénia feletti dominanciához való jogával. Magának és a világnak is azt bizonygatta, hogy a szerbek nem engednek maguknak semmiféle szervilizmust:

„A szlovénok alkotmányának diadala örömmel töltött el,” nyilatkozta Vuk Drašković a szlovén alkotmánymódosítás elfogadása után, 1989 novemberében. „Azért harcolok és azért fogok harcolni minden erőmmel, hogy egy szerb se takarítson a szlovénok házában.”

Egy évvel később a szlovén termékek bojkottja után ugyanaz a szerző: „Micsoda szégyen! A hős szerb nép a szlovén bugyikkal és hűtőszekrényekkel háborúzik!”

Ugyanabba a képzeletvilágba tartozik a sok elemzés arról, miben különböznek a szlovénok a szerbektől, és miként, vagyis miért van a szerbeknek olyan egyenes tartása a térden csúszó szlovénokhoz képest. Ljubiša Ristić rendező megállapítása 1990 novemberében: „A katolikus templomban az ember letérdel Isten előtt. A pravoszláv templomban viszont az ember áll Isten előtt!”

Így hát semmi különös nincs abban, ha tömegesen látnak napvilágot az efféle nyilatkozatok: „Könnyen elbánunk a szlovénokkal – egyet káromkods, és már futnak is.” Még kevésbé különös, hogy a szerbek nemzeti eufóriájuk közepette mindenekelőtt harcos hagyományaikban találják meg az alapot, ami az idegenekben azt a megdöbbenést kelti, hogy ez a nép ismét visszasüllyedt a középkorba (egyáltalán, ugyanabban a korban élünk?), ahonnan egyre csak háborúba hívnak és így fenyegetőznek: „Mi szerbek talán nem vagyunk jó munkások, de háborúzni, azt biztosan tudunk!” (Slobodan Milošević).

A „szerb megújulás” kezdetétől – mondjuk a nyolcvanas évek közepétől – e nép szószólói erősen hangsúlyozták harcos hagyományaikat, erre alapozták öntudatukat, s vele megalázott népük „felébredéshez” való jogát. Szerbia kihívóan kezdett viselkedni, mint aki torkig van a mindenféle igazságtalansággal, s ezért erőt gyűjt a bosszúra, hogy elégtételt vegyen a (valóságos vagy vélt) sérelmekért. A szerb hősiesség és emberiség tradícióinak mind vehemensebb idézgetésével arra hívta férfinépségét, vegyen példát a dicső apákról, nagyapákról és dédapákról, és készüljön fel a háborúra.

Milan Komnenić szerb író elhíresült mondatával fejezte ki ezt a pszichózist: „Uraim, mi hadban állunk! Ha kell, Szerbia belerántja egész Európát!” Még híresebb kollégája, Dobrica Ćosić nevezetes megállapítása, miszerint Szerbia mindig veszített a békében és nyert a háborúban, olyan, akár a fegyveres felkelésre való közvetlen felhí-

vás. Slobodan Milošević, a vezér ünnepélyes fogadalmmal alapozta meg a nemzeti hősi dicsőségét: „Senkinek sincs joga ahhoz, hogy bántsa ezt a népet!”, valamint a szerbek munkában és harcban mutatott erényeit összemérő fent idézett, még hírhedtebb megállapítással. A korszak legnépszerűbb szerb dala, amely felhangzik az összes tömeggyűlésen, ahol csak „megnyilvánult a nép”, az abbeli magabiztos meggyőződést erősítette, hogy a szerbek nem kicsik, hanem nagyok – „Ko to kaže, ko to laže Srbija je mala...” („Ki állítja, ki hazudja, hogy Szerbia kicsi...”) és ez csak egy volt a számtalan jóslatból, hogy a szerb fiak majd tenni fognak Nagy-Szerbiáért. E harcias hagyományok felébresztéséhez igen korán csatlakoztak a nők is, legalábbis 1987 őszétől, amikor például összegyűltek Priština közepén, és ezt skandálták: „Mi nismo kurve, mi smo majke Titovih vojnika!” (Azaz: Mi nem vagyunk kurvák, mi Tito katonáinak szülőanyái vagyunk.)

Így változott át Jugoszlávia Pornoszláviává. A sokáig tiltott, elfojtott szexuális töltet hihetetlen erővel tört ki. Ki fog kicsodát, ki az erősebb és potensebb, kié hosszabb, ki anális típus, ki kasztrált, ki mit fog nyalni és hogyan... Mindez a magánéletből betört a közéletbe, szavakban és rajzokban. Pornoszlávia, a kihívó szépség, aki a *Mladina* 1988 márciusi címlapját uralta, erőszakra buzdítóan, lehetett volna akár az év asszonya is, ha valaki ilyen választást ír ki.

NÉZZ VISSZA HARAGGAL, JANEZ

Az 1988. év kezdetétől a szlovénok a háború szabályai szerint értelmeznek mindent, ami délről jön, mindazzal együtt, amit a háború jelent: öldöklés, vérontás, a hatalom megdöntése, a pusztítás, erőszak. „A hosszú kések éjszakájának” ígérete (értsd: a hadsereg beavatkozása a civil szférába), a lázadó értelmiségiek letartóztatásának, továbbá az ideológiai leszámolásnak eshetősége a kommunisták szövetségének soraiban, a koszovói/rigómezei csata 600. évfordulójának bejelentett megünneplése a Ghazimes-tanon, a tömeggyűlések Szlovéniába való exportjának erőltetése, a klasszikus konferenciariuálék, a gazdasági blokáddal való fenyegetődés, a hadsereg növekvő dühe a Jugoszláv Néphadsereg elleni állítólagos „támadások” miatt – mindez egy és ugyanazon történet: a szerb „macho” sebet kapott, vérontásra van szüksége, és a behódoltatás erőszakkal véghezvitt aktusára. Ettől fogva a szlovén gondolat egyetlenegy irányba tart: hogyan lehetne innen lelépni. Lopva és észrevétlenül, de véglegesen. És ezzel együtt: hogyan lehetne bosszút állni. A megbecstelenítésért, ami már megtörtént, és azért, ami majd elkövetkezik.

Talán nem lett volna akkora a pánik arra a felismerésre, hogy miféle fenyegetés közeleg dél felől, és az miféle árnyat vet az egész életre, ha kronológiánkban ez a tavasz nem Janez Janša bebörtönzésével és az erre következő hadbíróági perrel ért volna véget. De ez következett, és az értelmetlen megtorlás exhibíciójával megtörtént a jelképes erőszaktétele.

Be volt jelentve, tudott volt a dolog. 1988. május 27-én (vagyis néhány nappal azelőtt, hogy letartóztatták Janez Janšát és Ivan Borštnert, a szlovén tavasz jelképes figuráit és a szlovén férfiasság helyreállításának jelképes alakjait), a *Mladina* címlapján megjelent Josip Broz-Tito. A halott, de még mindig erős és potens férfiú. A zsarnok, a túlhaladott ideológia, a dél jelképe. A brutális apa, aki nem engedélyezi a fiak emancipációját. Az átbökött zászlón keresztül a derékszíja alól kardhegy ágaskodott elő, egy erekcióban lévő hatalmas pénisz.

A kép beszéde világos volt: erőszak készül, kasztráció készül. A marsall feltámad halottaiból, és parancsot ad a támadásra.

Amikor pár nappal később elterjedt a hír Janez Janša letartóztatásáról, s arról, hogy a foglyot átvette a hadsereg, majd következtek az újabb letartóztatások, néhányan már felfogták az aktus jelképes és valóságos jelentését. Megkezdődött az ellenállás.

A hadsereg fellépése brutális élességgel megmutatta, hogy Szlovénia akkori elnökének (Janez Stanovnik) szavaival „a szuverenitás olyasvalami, mint a terhesség – a nő sem lehet csak félig terhes”. Hogy ha tehát nem szuverén, nem rendelkezhet a tulajdon testével, még otthon, a tulajdon otthonában sem. Hogy a jugoszláv közösségben a bantu néger alárendelt státusában él. Hogy gyermekeit akkor és úgy büntetik meg, ahogy az a felső atyai hatalomnak tetszik. Hogy eközben megalázóan eltörlik még a nyelvét, identitásának kulcsát is – azt, amiért a messzi 1919-es évben meghalni és magát kasztráltatni is képes volt Smrekar karikaturista Kranjski Janeze... És hetven év elmúltával a szlovén képzelet megint ott látta népét a feszületen. Kranjski Janez (Janša) 1988 augusztusában a *Mladinā*ban ismét ott van a kereszten, mint a magasabb értékek nevében másokért feláldozott ember/isten klasszikus jelképe. A Janez Janša, Ivan Borštner, David Tasić és Franci Zavrl elleni per, amely 1988 nyarán zajlott Ljubljana közepén, ütközéspontja volt az összes latens problémának, ami miatt a szlovénok titkon már rég kétségbeestek, s amelyekről most hirtelen merészelték hangosan elgondolkodni. A demokráciáról volt szó, az idegen dominanciáról, a szabadságról, az ideológiai anakronizmus elleni lázadásról, az emberi szolidaritásról, az egyéni és a kollektív önigazolásról. Meglepően rövid idő alatt, úgyszólván egy csapásra világos lett a szlovénok számára, hogy csak erőszakmentes lázadással léphetik át az öntudat és az önbecsülés koordinátaívát újonnan kirajzolt tér küszöbét. Hogy nemcsak a négyekről van szó, hanem mindannyiunkról.

Persze még valami történt a katonai bíróság előtt folyó per idején. Megerősítést nyert a gyanú, hogy a hazai politikusok az erőszak-megerősökölés-kasztráció idején teljesen tehetetlenek (sőt talán az áruló együttműködésre is készek). A hazai atyák nem viselkednek férfiként, teszetosza, óvatos, beijedt puhányok, akik egyre óvnak minden radikális mozdulattól, meggondolatlan lépéstől, az asztalracsapástól. Hogy rászolgáltak a némbor, a buzi szitokszavakra, melyeket délről szórnak rájuk az igazi férfiak. Így alakul tovább a legújabb szlovén történelem a férfi keresésének jegyében, az apák megdöntésével, akik nem igazi férfiak.

1988-ban semmiféle nevelői beavatkozás nem képes többé megakadályozni, hogy a prepotens ifjancok ne méricskéljék megvetően a fonnyadt és ásatag véneket, ne becsmérelnék impotenciájukat, és ne követeljék egyre hangosabban a programokat, az akciókat, az intézkedéseket. És mivel ezeknek se híre, se hamva, a változásokat. A pluralizmust. A versenyt. Az erők összemérését. A szabad választásokat.

Majd még tovább ment a dolog, felhívások hangzottak el a háborúra, az összecsapásra való felkészülésre, az ellenállásra. Útmutatásokkal, miként kell intézkedni. A *Mladina* címlapján 1989. június 30-án a szerb Stallone és a szlovén Schwarzenegger vív egymással, automata fegyverekkel, karddal és szurronnyal. Ugyanazon év októberében a szlovén, aki oly sokáig volt puhány, pipogya és kasztrált Janez, Supermanként jelenik meg, aki a jó és a gonosz apokaliptikus csatájában legyőzi a szerbeket, a horvátokat és a hadsereget. A verbális, politikai akciósinten ekkor már kovácsolódnak a döntő tett tervei. Az első politikai párt, amely a majd félszázados „együgyűség” után szerveződött, a Szlovén Demokrata Szövetség, az SDZ határozottan követeli: megszállásnak kell minősíteni a rendkívüli állapot bármiféle bevezetését.

A Balkánon már 1989-ben minden előkészület megtörtént a polgárháborúra. Az volt csak a kérdés, vajon a szerbek megelégednek-e a tisztátalan albán vér és a tulajdon vérük kiontásával Koszovón. Vajon a szlovénok megelégednek-e az apák jelképes megölésével a választásokon és az új hatalom kiépítésekor, s vajon készek-e az Alpok napos oldalán fekvő hazájuk megvédésére? És vajon mi fortyog a horvát föld alatt, amely sokáig olyan szorosan le volt szorítva, hogy az alóla érkező hangok nem voltak képesek világosan artikulálódni? És hol vannak az elképesztő koszovói türelem határai?

Aztán jött 1990 áprilisa. A Szlovénia (és Horvátország, meg persze Jugoszlávia) számára sorsdöntő időszak. Ekkor kellett kiderülnie, meg lehet-e változtatni erőszakmentes eszközökkel a rendszert, amely erőszakkal, vagy legalábbis gátlástalansággal szerezte meg a hatalmat. Számos jel mutatta, hogy lehetséges. A szlovénoknak a választásokkal sikerült véget vetni az erőszakmentes lázadásnak, amely 1988 óta tartott, és megválasztaniuk az új hatalmat – az erőset és egyenes tartásút, ahogy félig komolyan, félig ironikusan mondogatták. Érdekes, jó érzékkel elkerülték a túlzott radikalizmus csapdáját, vagy hogy az újjászületett élet vezetőiül az uralkodó jugoszláv modell szerint szabott karizmatikus vezetőket tegyenek meg. Országuk elnökéül, mely országnak majdan független állammá kell válnia, alacsony termetű, anyai érzelmeket keltő férfiút (Milan Kučan) választottak, aki szüntelenül olyan benyomást tesz, hogy mindjárt bocsánatot kér, sőt talán sírva is fakad. A kormány elnökéül egy tőle nem sokban különböző fiatalembert tettek meg (Lojze Peterle), aki az agresszivitás teljes hiányával, békés, szelíd fellépésével hasonló érzéseket keltett.

A színpad szélén pedig mindvégig olyan férfiak álltak, akik az erőt, a keménységet, az erőszakkal való érvényesülést testesítették meg. Tábormokok árnyéka vetül számos, ezen időket kommentáló karikatúrára. A tábormokok fenyegetései ugyanis sorjázta hétről hétre. A hadsereg figyelmeztetéseinek fényében még érdekesebb a szlovén vezetők együttese: többé-kevésbé jól nevelt férfiak, szelídek, nem agresszívok, ráadásul ott van köztük Igor Bavčar belügyminiszter (a Janša-per idején az emberi jogok bizottságának elnöke) és Janez Janša védelmi miniszter – múltjukkal mindketten a megtestesült kihívást jelentik a hadsereg számára. Vajon hogyan fogadja majd ezt a hadsereg?

Övön aluli ütessel fogadta. Ha a tények szintjén nem is, a jelképek szintjén knock out volt ez a javából.

Az egyik legfontosabb kérdés, ami napirendre került a választások után, természetesen a szlovén hadsereget érintette. A realitások szférájában többé-kevésbé világos volt, hogy a függetlenségre áhító országnak saját védelmi erőre van szüksége, jelképes szinten pedig, hogy szüksége van a férfielemeire, hogy női, anyai szavához hozzátegye a férfi, az apa szavát is. Mindez nemcsak a szlovénok és kormányuk előtt volt világos, hanem a hadsereg számára is, amely akcióba lépett, mielőtt a másik még lélegzethez jutott volna. Amint megalakult a szlovén kormány és a parlament, a hadsereg hozzákezdett a területvédelem fegyvereinek lefoglalásához. A lefegyverzett Szlovénia ott állt megújult élete kezdetén, de félig kasztrálva, megalázva – s vele együtt Janez Janša, a védelmi miniszter is. A bosszú édes volt, és a tábormokok annak a népi mondásnak a jegyében vitték véghez, miszerint a bosszú olyan étel, amely hidegen jó.

A szlovén hadsereget eddig háromszor fegyverezték le – az első és a második világháború után, majd 1990 májusában, a rendszerváltást követően; vagyis végre tennünk kell valamit, a háborúzást is saját kezünkbe kell vennünk, s ezzel átvállalnunk a saját lelkiismeretünkre. Franco Jurinak a *Delo*-beli karikatúráin Janez Janša ekkor úgy jelenik meg, mint komor Napóleon, mint egy kölyök, aki nyíllal lövöldözik a hadsereg

ágyúira és a szerb meg horvát gyilkosokra, mint valami hetvenkedő, aki azzal ámtja magát, hogy ura a helyzetnek, mint Rambo, aki győzni fog a közelgő összecsapásban – igaz, Gorenje márkájú fegyverrel, vagyis házi készítésű bodzapuskákkal.

VÉR ÉS ÚJJÁSZÜLETÉS

Aztán jött 1991. június 26. szokatlanul forró kora nyári napja, amikor a szlovénok kikiáltották függetlenségüket, jelképesen megpecsételve az újjászületést. Pontosan úgy történt, ahogy már pár hónappal, sőt évvel korábban megjövendölték. A két dac össze-csapott: a szlovénoké meg a hadseregé.

Az ünneplők felett, a derült égbolton, amely júniusban lassan sötétedik be, hirtelen megjelent két repülőgép. Két MIG hasította az eget Ljubljana felett fülsiketítő zajjal, keleti irányból a lenyugvó nap felé repülve. Két acélmadár, bármely fegyvernél jobban szimbolizálva az erőt, a tülerőt. Lent, a földön, a gyalogosok végeláthatatlan tömege a nyakát nyújtogatva kémlelte az eget. És szorongva kérdezte: „Csak nem merik megtenni...?”

Megmerték. Pár órával később, kevéssel éjfél után kinyíltak a laktanyák kapui, s az utcákat elöntötték a tankoszlopok. Újabb repülőgépek követték őket, amelyek röpcédulákon intelmeket szórtak a földre, miszerint otthon kell maradni, munkába kell állni, mert minden ellenállás kíméletlenül megtorolatik...

Mégis volt ellenállás. Néhány napig tartott. Meglepte a hadsereget, hisz láthatóan azt gondolta, viszonylag könnyű hadjáratra indul, amely egymagában eléggé rémisztő lesz ahhoz, hogy a lázadó ország meghódoljon. És tulajdonképpen náluk is jobban meglepte magukat a szlovénokat, akik annyi időn át győzködték magukat meg a világot, hogy ilyesmire egyáltalán nem képesek, hogy béketűrésük már úgyszólván axiómává vált. Az összecsapásokban 65 ember vesztette életét. Viszonylag kevés, de elég ahhoz, hogy mindkét dacot lehűtse. A szlovénok visszafogták dühüket, és megadóan aláírták a brioni egyezményt, amelyben ígéretet tettek arra, hogy nem mennek fejjel a falnak. A hadsereg is lenyelte a békát, és megígérte, hogy nem megy sisakos fejével és egyéb segédeszközével a szlovén falnak. Valahogy így. Ez éppen nem hadtörténet és nem is kíván az lenni.

Akármi is történt azokban a napokban, Kranjski Janez nem bújt a kemencesutba, és nem adta meg magát a sorsának. Nem viselkedett buzi módjára, férfiatlanul, agresszivitásra képtelenül.

S amíg a harcok folytak, a szlovénok szeme csillogott a gyönyörűségtől, hogy végre alkalmuk nyílik bizonyítani a Délnek meg a világnak és önmaguknak, minde-nekelőtt önmaguknak, hogy nem buzik, nem pipogyák, nem szolgák. Mérheterlen kielégülésükre szolgált a tény, hogy a Dél végre tetteivel is bizonyítja erőszakos, kíméletlen, erőszaktevő voltát, azét a férfit, aki minden Nemet Igennek értelmez. Végre eljött az idő, hogy Pornoszlávia valóra váltsa jóslatát: „Csak tessék! De figyelmeztetek – alábecsülsz!” Azokban a forró nyári napokban Szlovénia abban a meggyő-ződésben élt, hogy a férfi, akivel 1918-ban olyan nagy bizalommal összekötötte az életét, hogy megmeneküljön az északról és nyugatról fenyegető veszélytől, most végleg okot szolgáltatott a házasság felbontására. És tulajdonképpen nagy szolgálatot tett vele.

A történet több humorral és öniróniával végződik, mint amennyivel elkezdődött. Kevés nyoma van benne Ivan Cankarnak. Idővel feledésbe merült Cankar hite, misze-rint „a Júliai Alpoktól az Égei-tengerig megtelepült nagy család egyik tagja vagyunk”, bizonyára azon tag miatt is, amely erőszakkal fenyegetett – olyan eshetőséggel,